

Gemeenschap vormen: Augustinus van Hippo

fr. Pierre-Paul Walraet o.s.c

Inhoudsopgave

1. Proloog.....	3
2. Gemeenschap	4
a) Menselijke en christelijke gemeenschap	4
b) Gemeenschap in het perspectief van Augustinus	4
c) Beeldrijk onderricht.....	5
3. Gemeenschapsmodellen.....	7
a) Platoons model	7
b) Vriendschapsmodel	8
c) Bijbels model.....	9
d) Klassieke evenwichtsmodel.....	10
4. Samen op weg naar God	10
5. Wanneer ontstaat gemeenschap	12
6. Gemeenschappen waar Augustinus deel van uitmaakte	13
a) Drie levenswijzen	13
b) Cassiciacum.....	14
c) Thagaste.....	14
d) Hippo	15
e) Augustinus leidt de kerkgemeenschap van Hippo.....	15
7. Bouwstenen om gemeenschap te vormen.....	17
a) Geloof.....	18
b) Liefde.....	19
c) Vriendschap.....	20
d) Zorg voor het gemeenschappelijk belang.....	20
e) Dialoog	22

f) Uitdagingen	22
g) Geven en ontvangen	23
h) Complementariteit	24
i) Broederlijke correctie	24
8. Epiloog.....	25

1. PROLOOG

Augustinus was een man door God begiftigd met allerlei gaven van geest (kennis) en hart (affectie). Hij werd omringd door mensen allerhande die hem hebben geleid en gebracht tot op het punt waar God wilde dat hij zou komen. De monnik, bisschop en kerkvader Augustinus van Hippo [354 – 430] had een uitgesproken sociaal karakter. Hij was in de allerhoogste zin een gemeenschapsmens¹. Dat blijkt ook uit zijn Alleenspraken²:

Rede: Maar ik vraag je: waarom verlang je dat de mensen van wie je houdt, leven of met jou leven? Augustinus: Opdat wij samen eensgezind onze zielen en God zouden zoeken. Zo kan ook gemakkelijk de persoon die er het eerste in slaagt ze te vinden, de anderen zonder moeite tot daar brengen. Rede: Maar wat doe je als die anderen deze dingen niet met hem willen zoeken? Augustinus: Ik zal hen ervan overtuigen zodat ze wel willen. (Alleenspraken I,12,20)

Augustinus heeft van diverse gemeenschappen deel uitgemaakt. En anderen heeft hij tot het gemeenschapsmensen gevormd (bv. zijn clerici), tot op vandaag. Augustinus maakte deel uit van diverse leefcontexten met specifieke gemeenschapservaringen: zijn familie³ in Thagaste, met een groep straatjongens, bekend om de perendiefstal, met vrienden allerhande, in een sekte⁴, met elitaire dienaren van God, in de kerkgemeenschap die hem gedwongen had priester te worden, in een monastieke gemeenschap voor leken, en een klerikale-monastieke gemeenschap voor priesters, diakens, subdiakens en lectoren; etc. Verderop in deze uiteenzetting meer details hierover.

De Franse academicus en journalist André Mandouze (+2006) schreef in een stevige studie [Saint Augustin. L'aventure de la raison et de la grâce] het volgende over Augustinus : “s’il est devenu prêtre et évêque malgré lui, il est demeuré moine malgré tout” (André Mandouze). Augustinus brengt het begrip «monnik» in verband met de eensgezinde inzet van de broeders voor het samenleven in de gemeenschap, en niet met de kluizenaars die alleen leven.⁵

¹ Zie de inleiding van Kees Fens in een uitgave met een Nederlandse vertaling van de Regel van Augustinus door Vincent Humink, 2005.

² Augustinus' Alleenspraken (387) zijn als het ware een soort gewetensonderzoek, in de vorm van een samenspraak tussen Augustinus en zijn rede.

³ Augustinus was de zoon van een randkerkelijke vader en een zeer kerkelijke moeder met een nogal possessieve liefde die er moeite mee had haar beminde zoon zelfstandig te laten worden en los te laten. Zelf vormde Augustinus een klein gezin, met zijn naamloze vrouw aan wie hij diverse jaren trouw bleef, en van wie hij een zoon kreeg, Adeodatus, door God geschonken.

⁴ Na een abortieve poging om van de Schrift te leren besloot Augustinus aanhanger – eerder aan de rand - te worden van een sekte, de Manicheeërs. Hij vond er ook een aanvankelijk voor hem bevredigend antwoord op de vraag waar het kwade vandaan komt (Belijdenissen V,10).

⁵ Preek over Psalm 132(133). Zie: Henry Chadwick, Augustinus van Hippo, 56. T.J. van Bavel voegt eraan toe dat Augustinus bij zijn uitleg van het woord “monnik” een overgang maakt van de oorspronkelijke betekenis van een ‘persoonlijke innerlijke eenheid’ van de monnik naar de eenheid die ontstaat door de relaties met anderen in een gemeenschap. (Zie: Ooit een land van kloosters, voetnoot 63, 191)

2. GEMEENSCHAP

Volgens de klassieke filosofie kan de mens, zijnde een levend wezen, slechts ten volle zichzelf “zijn” binnen een gemeenschap van mensen. Wij zijn van nature sociale wezens. Geen eenlingen dus, maar wezenlijk gericht op de ander. Wij kunnen niet leven zonder interpersoonlijke relaties met anderen.

De mens moet noodgedwongen leven in relatie met mensen die hij niet uitkiest. Maar die mensen moet dan men wel aanvaarden als noodzakelijk om zich te kunnen handhaven. Maar wij mensen verlangen ons ook meer persoonlijk te handhaven in de aardse anonieme stad van de mens. Wij doen dit door ons te hechten aan vrienden die we wel zelf kunnen uitkiezen, vaak op grond van onze behoeften en sympathieën, onze verwachtingen en onze verlangens.

De **term** gemeenschap geeft bij Augustinus niet op de eerste plaats een gemeenschap van mensen aan die op een of andere manier met elkaar communiceren. Gemeenschap is veeleer de act van het communiceren zelf. En daaruit ontstaat een gemeenschap.⁶

Augustinus gebruikt ook het begrip **volk**: “Een volk is een maatschappij, een samenhang van mensen die ‘vermaatschapt’ zijn door een eendrachtige deelneming aan hetzelfde streven en verlangen” (Over de Stad Gods XIX,24).

a) MENSELIJKE EN CHRISTELIJKE GEMEENSCHAP

Een **menselijke gemeenschap** komt tot stand en groeit wanneer mensen met hun leven deelhebben aan het leven van andere mensen. Menselijke gemeenschap is communiceren aan elkaars leven. Gemeenschap wordt door mensen gevormd, en de gemeenschap vormt de mensen.

Een **christelijke gemeenschap** vormt zich naar mate de mensen die er deel van uit maken met hun eigen leven en hun geloof deelhebben aan het leven van Jezus. Zulke gemeenschap is getekend door een levende interpersoonlijke relatie met Christus. Deelhebben aan het leven van Jezus kan door daadwerkelijk zijn naasten te beminnen, en zijn vijanden lief te hebben ...

b) GEMEENSCHAP IN HET PERSPECTIEF VAN AUGUSTINUS

Vanuit het **perspectief van Augustinus** is gemeenschapsvorming een zaak van het hart dat ontvlamd is door het Woord van God en door de Liefde van God. Het zijn de twee ‘pijlen’ waarmee God het hart van Augustinus had geraakt en waardoor zijn hart naar Hem was ontvlamd.⁷ En niet alleen naar Hem, brandend van liefde voor God ... maar evenzeer brandend van vurige genegenheid voor de medemensen.

⁶ Martijn Schrama, Augustinus. De binnenkant van zijn denken. Meinema, 1999. 185.

⁷ Zie: Belijdenissen IX,2,3.

Voor Augustinus betekent gemeenschap vormen vooral “**dadens van liefde stellen**”; liefde die gevestigd is in de liefde van God. Leven in gemeenschap, is niet iets abstract of een vaag gevoel van verbondenheid, quasi zonder enige affectie. Het is concreet en zichtbaar, in leven en in handelen.

Voor Augustinus en voor de traditie in zijn voetstappen is gemeenschap een **waarde op zich**. Zorg voor de gemeenschap is bij Augustinus een centraal onderwerp⁸. Religieuzen die leven volgens de Regel van Augustinus en in zijn Traditie staan, benoemen het religieus gemeenschapsleven als hun eerste en onmiddellijke apostolaat, en het is als zodanig ook constitutioneel bepaald. En dit is het motief en de onderbouwende spiritualiteit: “Samenleven in gemeenschap is de weg naar God want de oprechte liefde voor elkaar verenigt met God”⁹. Gemeenschapsleven is uit vrije wil bouwen aan interpersoonlijke relaties, en het verwezenlijken van het gebod van de liefde voor de broeder en zuster naast ons, en dit vanuit de liefde van God die in onze harten is uitgestort door de heilige Geest die wij hebben ontvangen (Rom. 5,5). Het accent ligt op religieuze leefgemeenschap (spiritueel) en niet op apostolische werkgemeenschap (instrumenteel).

Men moet niet alleen passief en lichamelijk van een gemeenschap deel uitmaken maar vooral actief met de geest en de goede wil verlangen bij de gemeenschap te horen en daarbij een gedrag tonen dat aan dat verlangen beantwoordt.¹⁰

c) BEELDRIJK ONDERRICHT

Gemeenschap is geen “voertuig” of “middel” om je eigen doelstellingen te realiseren of in je eigen noden en verlangens te (laten) voorzien om er dan vooral persoonlijk voordeel uit te halen. Het gemeenschappelijk leven is geen veilige vluchtheuvel voor mensen die er een zorgeloos bestaan of nestwarmte of een veilig onderdak zoeken.

Het beeld van een **veilige haven** is dan voor Augustinus niet van toepassing op het leven in gemeenschap. Een gemeenschap waar men zich voelt ‘als in een haven’ is een utopie. Want zo veilig is een haven niet. Het is immers naïef ervan uit te gaan dat je in een christelijke gemeenschap niemand zou aantreffen die je zou moeten **verdragen**, bijvoorbeeld omwille van het lastige karakter van die persoon. Dat je in die gemeenschap niets dan liefde zou vinden is al even irreëel. Of dat iedereen er alles voor elkaar over heeft; dat de gemeenschap vrij is van elke ergernis-gevende moeilijkheid. Augustinus, bisschop van een havenstad, wist waarover hij sprak toen hij stelde:

Vergeet niet: ook een haven heeft aan een bepaalde kant een toegang. Indien een haven nergens een toegang had, dan kon er geen enkel schip binnenvaren. Een haven moet dus ergens open zijn. Maar precies langs deze open zijde breekt soms de storm binnen. Ook al zijn er in een haven geen klippen, in een storm botsen de schepen toch tegen elkaar en slaan zij tegen elkaar

⁸ Zie de bijdrage van Prof. Mathijs Lamberigts aan de Augustinusdag van 2010, te Leuven.

⁹ Kees Waaijman o.c.m., Spiritualiteit, vormen en grondslagen...

¹⁰ Zie: Martijn Schrama, Augustinus. De binnenkant van zijn denken. 187.

kapot. Indien er zelfs in een haven geen veiligheid is, waar zal die dan wel te vinden zijn? (Preek over Psalm 99(100),10)

In elke levensstaat – hetzij christenen, clerici, of kloosterlingen – is het kwaad steeds met het goede vermengt. De vermenging van goed en kwaad – ook in de genoemde gemeenschappen - is voor Augustinus een grondbeginsel waar in alle eerlijkheid mee rekening gehouden moet worden: het kwaad is overal met het goede vermengd.¹¹ Dat is een harde werkelijkheid. Het goede in een levenswijze dient te worden geprezen, zonder echter het kwade te verzwijgen.

Daarom wordt een levensstaat slecht geprezen, wanneer hij niet op omzichtige wijze geprezen wordt. Door zijn goede naam trekt die levensstaat dan mensen aan; maar zij die deze levensstaat kiezen, treffen er ook mensen aan die zij er allerminst verwacht hadden. En afgestoten door de slechten keren zij ook de goeden de rug toe. (Preek over Psalm 99(100),12)

Augustinus geeft de kenmerken van de goede christenen als volgt weer. Het zijn mensen die goede werken doen. Die aandacht hebben voor de nood van de dienaren van God en voor de nood van de armen. Die trouw zijn in het belijden van hun geloof. Die vaststaan in de vreugde van hun hoop. Die waakzaam uitzien naar God. Die niemand kwaad toewensen. Die zoveel als mogelijk is niet alleen zijn vrienden, maar ook zijn vijanden bemint ... (zie: Preek over Psalm 99(100),13). En over het klooster waar er ongetwijfeld goede religieuzen een leven in gemeenschap leiden en in wie de liefde van Christus volmaakt is geworden, schrijft Augustinus, met een duidelijk idealiserende en lovende ondertoon:

Daar zijn grote mensen, heiligen die elke dag hymnen zingen, bidden en God loven. Dat zijn – naast lezen en studeren – hun hoofdbezigheden, de bronnen waaruit zij leven. Zij werken met hun handen; daarmee slaan zij zich door het leven. Zij streven niets na uit hebzucht. Wat hun door vrome gelovigen geschonken wordt, gebruiken zij in tevredenheid en onderlinge liefde. Niemand eigent zich op zo'n wijze dingen toe, dat een ander ze niet kan bezitten. Allen houden van elkaar. Allen zijn een steun voor elkaar. (Preek over Psalm 99(100),12)

Maar er zijn ook broeders en zusters die misschien wel met elkaar in gemeenschap leven, maar veeleer op een schijnbare manier. In hen is de liefde van Christus niet volmaakt. Hoe merk je dat dan? Augustinus schetst de karaktertrekken van die broeders en zusters als volgt. Hij gebruikt daarbij twee beelden: een onrustig trekpaard en het wiel van een hooikar.

... [die broeders en zusters] zijn onaangenaam, lastig, oproerig, stoken in hun ontevredenheid anderen op, en zijn er steeds op uit iets van anderen te kunnen zeggen. Ze zijn te vergelijken met een onrustig trekpaard in een tweespan. Niet alleen trekt het niet, maar het slaat met zijn hoeven ook nog de verbindende dissels kapot. (Preek over Psalm 132(133),12)

Bovendien, in plaats van te bidden, kankeren ze. Augustinus citeert dan een Bijbelvers uit de Wijsheid van Jezus Sirach (33,5) om die kankeraars raak te tekenen: het hart van een dwaas is als het wiel van een kar.

¹¹ Augustinus komt meermaals op dit onderwerp terug: zie bijvoorbeeld Preek over Psalm 132(133),4; Preek 1 over Psalm 36(37),2.

Wat betekent dit ...? Ook draagt een karrewiel hooi, het knarst, want het kan nu eenmaal niet anders dan knarsen. Zo zijn vele broeders en zusters in het klooster. (Preek over Psalm 132(133),12).

Augustinus gebruikt ook het beeld van een **vuuroven** als hij gemeenschap en leven in gemeenschap ter sprake brengt. Iemand die tot een religieuze gemeenschap wil toetreden, doet dit wellicht met de beste bedoelingen. Maar zij kunnen de vereisten van een leven in gemeenschap onderschatten oftewel dit leven overschatten. Wie zichzelf daarbij overschat, kent in feite zichzelf nog niet. Goede zelfkennis is een criterium voor rijpheid en volwassenheid.

Zij die binnenkomen, kennen zichzelf nog niet eens! ... Want velen hebben zich vast voorgenomen een goed religieus leven te leiden, alle goederen in gemeenschap te bezitten, niets als persoonlijk eigendom te beschouwen, en één van ziel en één van hart te zijn op weg naar God (Hand. 4,32-35). Ze zijn echter in een **vuuroven** terechtgekomen en knetterend opgebrand. (Preek over Psalm 99(100),11)

Wie de opgaven, vereisten en inspanningen van de gemeenschap -opgesomd in het citaat uit de preek van Augustinus- onderschatten, komen bedrogen uit. En zo ook wie het leven in gemeenschap romantiseren en idealiseren en het dus overschatten. Zij zullen vroeg of laat dit leven in gemeenschap ervaren als een **vuuroven** en er knetterend in opbranden. Wat opbrandt zijn de onvolwassen, romantische en idealistische droombeelden en de irrealistische voorstellingen over het gemeenschapsleven.¹² En ook de onderbewuste motieven van nood aan veiligheid en geborgenheid die meespelen in de keuze voor een gemeenschapsleven gaan knetterend op in de vuuroven.

De gemeenschap is dus geen statisch gegeven. Het leven van een gemeenschap is een **dynamisch** gebeuren. Menselijk gesproken bestaat een volmaakte of voltooide gemeenschap hier en nu niet. Onze gemeenschappen zijn onvolmaakt en beperkt. De eenheid moet nog verwezenlijkt worden. Wij worden gaandeweg gemeenschap. Er dient voortdurend aan gewerkt te worden: ze is permanent onder constructie. Maar, een goede gemeenschap is op weg naar volmaaktheid, naar volkomenheid. Gemeenschapsvorming is dus een voortdurende zorg, een opgave, en permanente vorming is wezenlijk noodzakelijk.

3. GEMEENSCHAPSMODELLEN

Augustinus heeft diverse initiatieven ondernomen om gemeenschap te vormen, en dit volgens diverse modellen.

a) PLATOONS MODEL

Vriendschap kan een rol spelen bij het nemen van initiatieven en het maken van levenskeuzes. Een groep van vrienden kan samen levensbepalende besluiten nemen. Dat heeft Augustinus ervaren, bijvoorbeeld kort na zijn bekering, te weten het besluit terug te keren naar Noord-Afrika, naar Thagaste.

¹² Zie: T.J. van Bavel osc, Charisma: gemeenschap, 108.

Maar ook vóór het einde van zijn bekeringsproces. Belijdenissen VI,14,24 is daar een voorbeeld van, al wordt spoedig duidelijk dat het opgezet vriendeninitiatief om samen een filosofengemeenschap te stichten geen doorgang kon vinden ... het plan sprong in hun handen uiteen, en God lachte erom, en bereidde het zijn voor.

Met een aantal vrienden hadden wij ... het plan overwogen, het samen besproken en nagenoeg beslist om ver van de drukte een leven van rust te gaan leiden. Deze rust trachtten wij te bereiken door **al wat wij bezaten bij elkaar te leggen en **uit alle vermogens één vermogen te vormen. In **een sfeer van oprechte vriendschap zou dan niet langer dit aan de een behoren en dat aan een ander, maar **zouden alle goederen één bezit worden, dat in zijn geheel aan ieder afzonderlijk en alles aan allen zou toebehoren. Wij dachten dat wij in die gemeenschap **met tien mensen konden leven. Wij waren het erover eens geworden dat ieder jaar **twee van ons een soort oversten voor al het nodige moesten zorgen, terwijl de **anderen vrij bleven van die besommeringen. **MAAR** nadat men begon te overwegen of ook de vrouwen dit goed zouden keuren – want sommigen van ons hadden al vrouwen en wij wilden er een hebben – sprong dit hele plan dat wij zo goed opgezet hadden in onze handen stuk, het brak uiteen en werd verworpen. Zo kwamen wij weer tot ons zuchten en kreunen, en gingen weer voort op de brede platgetreden wegen van de wereld. Er waren wel veel gedachten in ons hart, **maar Gods plan** blijft tot in eeuwigheid. En **op grond van dat plan** lachte U met het onze en bereidde het uwe voor, namelijk om ons op de juiste tijd voedsel te geven en uw hand te openen en onze zielen met zegen te vervullen. (Belijdenissen VI,14,24)¹³

De bedoeling van dit plan ... ook al mislukte het ... was duidelijk: samen met eensgezinde vrienden zoeken naar wijsheid. Dit is “een manier van leven”; een “levenswijze, samen met anderen” ... of, misschien iets nauwkeuriger: een “inwijding in een wijze van leven en daarin thuisgebracht worden ...”.¹⁴

b) VRIENDSCHAPSMODEL

Een fraaie beschrijving -wellicht ietwat geïdealiseerd, en zonder enige religieuze connotatie- van **gemeenschapsvorming onder vrienden**¹⁵ vinden we in Belijdenissen IV,8,13.¹⁶ Het is goed om de details van deze beschrijving te overwegen. Men kan er namelijk uit leren wat tot de vorming van een gemeenschap zou kunnen bijdragen: -praten met elkaar; -samen plezier beleven; -elkaar vriendelijk ter wille zijn; -samen een goed boek lezen; -gekheid maken; -serieus zijn; -het onopzettelijk oneens kunnen zijn met elkaar; -voorkomende meningsverschillen schaden niet de eensgezindheid en harmonie die er doorgaans heerst; -elkaar

¹³ Het verhaal over dit mislukt gemeenschapsplan volgt onmiddellijk op een passage over ‘huwelijksplannen’ (VI,13,23), en gaat vooraf aan een pijnlijke passage over ‘de vrouw met wie Augustinus samenleefde, en die van zijn zijde werd weggerukt’ (VI,15,25).

¹⁴ Levensbepalende besluiten kunnen ook buiten eigen weten om door anderen genomen worden. Die overkomen of overrompelen je dan. Ook dat heeft Augustinus ervaren in het gedwongen priesterschap, het daaropvolgend coadjutor-schap (bepaald door de oude bisschop Valerius) en uiteindelijk het daaruit voortvloeiende bisschopsambt zelf.

¹⁵ **Vriendschap is een vorm van liefde**. De vraag die Augustinus zich hier stelt is deze: wat is het dat wij liefhebben in vriendschap met anderen?

¹⁶ In deze context van Boek IV heeft Augustinus zijn definitie opgenomen van wij hij “**ware vriendschap**” noemt (Belijdenissen IV,4,7). Martijn Schrama schrijft in dit verband: “**Echte vriendschap** dient een perspectief op de eeuwigheid te krijgen. Ze wordt alleen voltooid door samen de vriendschappelijke gemeenzaamheid te richten op God in een gedeelde hunkering naar de uiteindelijke vervulling van het gezamenlijk ervaren tekort; in de gedeelde genezing van de wonde die je samen voelt en samen koestert” (Augustinus. De binnenkant van zijn denken. 167-168).

raad geven en leren van elkaar; -de pijn voelen van het ongeduldig verlangen naar wie er niet is; -als ze er weer zijn hen met vreugde verwelkomen. En dan voegt Augustinus daaraan toe:

“Met deze en andere tekens kan de vriendschap tussen vrienden van hart tot hart gaan, door gelaatsuitdrukkingen, woorden, blikken en wel duizenden gebaren. Het was alsof vonken onze zielen in brand zetten en al die zielen tot één ziel lieten samensmelten.”

Het “cor ad cor loquitur” – het spreken van hart tot hart - van de Heilige Kardinaal John Henry Newman sluit goed aan bij wat Augustinus omschrijft als vriendschapservaring in gemeenschap. Verderop komen we nog op de waarde van de vriendschap terug.

c) BIJBELS MODEL

Het christelijke gemeenschapsmodel dat Augustinus heeft ontwikkeld is gebaseerd op een beschrijving die door Lucas via zijn Handelingen van de Apostelen (4,32-35) is overgeleverd. Het is de beschrijving namelijk van de eerste christelijke gemeenschap te Jeruzalem. Dit staat is Augustinus voor ogen: “*apostolicam vitam optamus vivere*”. (Verordeningen voor het kloosterleven, 4). Hij wenst met de zijnen te leven overeenkomstig het leven van de apostelen (*vita apostolica*). De kloostergemeenschappen van Hippo verlangden ernaar deze levenswijze te verwezenlijken. Dat was wat zij wilden. Augustinus vroeg het volk van Hippo te bidden dat zij ertoe in staat zouden mogen zijn (Preek 356,1-2). Dat ze daadwerkelijk zouden beleven wat ze zeggen dat ze leven: alles is gemeenschappelijk en niemand noemt iets zijn eigendom.

Die primitieve christelijke gemeenschap werd gedragen door een uniek en spontaan liefdesverbond. In de beleving en de latere heropleving van dit gemeenschapsmodel [een baanbrekend model van religieus leven] wordt als het ware zichtbaar hoe de levenswijze van de primitieve gemeenschap van de jonge kerk eruitzag.

Deze gemeenschappen gebaseerd op het model van de Handelingen van de Apostelen zijn -tot op vandaag- een getuigenis in de kerk van het nastreven van de “apostolische perfectie”¹⁷ zoals die -geïdealiseerd- in Handelingen wordt omschreven.

Die “apostolische perfectie” -weerspiegeld in de summaria van de Handelingen- wordt gestuurd door principes en voorschriften die we bijvoorbeeld terugvinden in de Regel van Augustinus. Dit is een Regel voor de Gemeenschap, rond 397 door Augustinus geschreven uitgaande van de ervaringen van Augustinus zelf met een leven in gemeenschap. Augustinus is dan sinds kort bisschop van Hippo geworden. De kloosterregel voor de gemeenschap is in zijn geheel sterk gekleurd en gevoed door de Heilige Schrift.

Wanneer Augustinus in de Handelingen van de Apostelen las dat de menigte die het geloof had aangenomen één was van hart en ziel, dan dacht hij aan een levend lichaam, aan een echte gemeenschap waarin vreugde en verdriet gedeeld worden met anderen.

¹⁷ Met ‘apostolische perfectie’ wordt bedoeld: trouw aan de leer van de apostelen (i.e. getuigen van het evangelie); de eenheid van hart en ziel; de praktijk van het gemeenschappelijk bezit om te kunnen voorzien in wat ieder nodig heeft; gebed (het dagelijks bezoeken van de Tempel), en eucharistie (het breken van het brood in een of ander huis).

d) KLASSIEKE EVENWICHTSMODEL

In het gemeenschapsmodel van Augustinus staan de praktijken van ascese en de uiterlijke gestrengeden niet centraal. Die kenmerkten de gemeenschappen in de afzondering van de woestijn: de anachoreten en de cenobieten onder leiding van Basilius en Pachomius. Ook ligt bij Augustinus het accent niet op het strikte onderhouden van allerhande rechtlijnige levensregels. De mens staat centraal en het respect van de individualiteit van ieder lid van de gemeenschap. Geen strakke uniformiteit dus. Een mentaliteit van ‘gelijke monniken gelijke kappen’ is vreemd aan Augustinus’ visie op een leven in gemeenschap.

Om de vorming van een menselijke - humane gemeenschap te bevorderen, streeft Augustinus het klassieke evenwichtsmodel na. Daarvan vinden we duidelijke toepassingen in zijn kloosterregel, zijn regel voor de gemeenschap (*Praeceptum*). Het klassieke evenwichtsmodel wordt gedragen door het principe van de matigheid (*ne quid nimis*), vertaald als “van niets te zeer” of “alles met mate” (zie het boek van Paul van Geest, *Waarachtigheid. Levenskunst volgens Augustinus*). Want, matigheid dient de waarachtigheid. En **waarachtigheid**, als kenmerk van de levenskunst van de gemeenschap, is een weg naar God. Gemeenschap -in Augustijns perspectief- wordt dus gevormd door de beoefening van de waarachtigheid.

Het strikt naleven, door iedereen en zonder uitzondering, van voorgeschreven praktijken en uiterlijke gedragingen is volgens Augustinus niet noodzakelijk bevorderend voor een gemeenschap. **Uniformiteit** wordt door Augustinus niet bepleit.

4. SAMEN OP WEG NAAR GOD

Er is een evolutie in Augustinus’ denken over de weg naar vereniging met God: van **individueel opklimmen** naar God (neoplatonisch verticaal model¹⁸) naar **samen op weg gaan** naar God (een bijbels horizontaal model).

Martijn Schrama¹⁹ merkt op dat Augustinus’ **visie op de naaste** veranderde rond 397. Er trad namelijk een omslag op van zicht op de naaste als middel om tot God te komen naar het inzicht dat de naaste het uiteindelijke doel is, onlosmakelijk met God zelf verbonden. “Eert in elkaar God, want ieder van u is zijn tempel geworden” (Regel I,8). Augustinus acht God in de medemens aanwezig. God en de medemens concurreren niet. Ook ziet Augustinus de broeders van zijn gemeenschap – elkanders huisgenoten -- op den duur in zeker opzicht vrienden worden en langs de verschillende concrete stappen en trappen van de liefde en de vriendschap – zoals die in de acht hoofdstukken van de kloosterregel worden uiteengezet -- iets ervaren van de intieme vriendschap met God (zie: Regel VIII,1 over het verlangen naar geestelijke schoonheid; minnaars worden van de Schoonheid; samenzijn met de Beminde).

¹⁸ Onder andere in Boek VII van Belijdenissen.

¹⁹ Martijn Schrama, Augustinus. De binnenkant van zijn denken, 210-211.

De spirituele dynamiek van de christelijke gemeenschap, die onderweg is om in God rust en vrede te vinden, wordt door Augustinus ook als volgt kernachtig weergegeven: “**Unus in Uno ad Unum**” (Preek over Psalm 147,28). Samen zijn wij één, in de Unieke éne Christus op weg naar de Unieke éne Vader. Deze spirituele dynamiek houdt in Augustinus’ visie de gemeenschap gaande en in beweging: de beweging van menselijke, interpersoonlijke verbondenheid naar goddelijke vereniging: (de volle zekerheid van de liefde, de waarheid, de eenheid²⁰, de vrede²¹, de schoonheid, het rust vinden in Hem en Hem genieten²². ... de uiteindelijke **Eenheid**, de volmaakte **Vrede**, de hoogste **Schoonheid**, en de allesomvattende **Liefde**.

Gemeenschap wordt gevormd wanneer zij die ertoe behoren de weg gaan van harmonieuze verbondenheid (uitgedrukt in de woorden ‘**anima una et cor unum**’)²³ in het aardse hier en nu, in de stad van de mens²⁴, naar vereniging met God (‘visio Dei’), in de hemelse stad²⁵.

Die vereniging met God vat Augustinus samen met twee woorden: “**in Deum**”²⁶. Deze woorden²⁷ geven de ‘richting’ en de ‘bestemming’ aan. Ze duiden op een beweging die de ontmoeting met God beoogt, het

²⁰ Het komt er voor de christelijke gemeenschap op aan **de liefde te bewaren**, **de waarheid te beminnen** en **de eenheid te verlangen**. Dan wordt de eeuwigheid bereikt. (zie: Preek 267,4) Dat is een drievoudige opdracht voor de christelijke gemeenschap in het perspectief van Augustinus.

²¹ “De vrede van de hemelse stad is de volmaakte geordende en eendrachtige samenhangigheid waarin haar burgers God genieten en elkander in God.” (Over de Stad van God XIX,13) “In Deum” zou dan kunnen vertaald worden als **God genieten en elkander in God**”.

²² ... Gij hebt ons gemaakt naar u ... (Belijdenissen I,1). Zie ook: Belijdenissen XIII,9,10. Ons hart is “in rep en roer” tot het zich kan te rusten leggen in God **voor wie het gemaakt is**.

²³ Het doel van de schepping – door God – van alle schepselen en van de mens is harmonie en schoonheid. **Harmonie** is ook de diepste eigenschap van de vriendschap. Harmonie tussen mensen leidt tot vrede tussen de mensen (Over de Stad van God XIX,13: “De vrede tussen de mensen is hun geordende eendracht”). “**Anima una**”: in dezelfde richting denken; er gelijkaardige gedachten op na houden. “**Cor unum**”: eensgezindheid over wat men wil; overeenstemming in wat men gelooft (= het geloof in Christus), hoopt en liefheeft (= de beleving van de onderlinge liefde); in geloof, hoop en liefde. De eerste christelijke gemeenschap van Jeruzalem zoals omschreven in Hnd. 4,32v is uitdrukking van de nieuwe schepping; een nieuwe en omgevormde mensheid naar het beeld van God die zich manifesteert in het één van hart en één van ziel (J. G. Alvarez, 49).

²⁴ Dat de mensheid op weg is naar God wordt immers mede door de stad van de mens mogelijk gemaakt of gebeurt in ieder geval niet buiten haar om (Martijn Schrama, Augustinus. De binnenkant van zijn denken. 140).

²⁵ De **Stad Gods** is de plaats van onze rust ... daar wil het gewicht van onze liefde naar toe. Het is “de ideale plek”, oftewel de plek van het ideaal. Zolang we niet op die plaats bevinden, zijn we onrustig. (zie: Belijdenissen XIII,9,10). De ‘hemelse stad’ en de ‘stad van de mens’ verhouden zich als ‘ideaal’ en ‘werkelijkheid’. De Stad Gods is “de geheel vrijgekochte stad, dat wil zeggen, de vergadering en de gemeenschap der heiligen, die als een alomvattend offer aan God door de Hogepriester wordt opgedragen” (Over de Stad Gods X,6).

²⁶ Een uitwerking van het “**in Deum**” door Augustinus: “de liefde die God onder de mensen heeft gezonden, maakt van vele mensenharten één hart en van vele mensenzielen één ziel. Dat staat in de Handelingen van de Apostelen geschreven over de gelovigen die elkaar liefhadden: ‘Zij waren één van hart en één van ziel in God’ (Hnd. 4,32)” (Traktaten over het Evangelie van Johannes 18,4). Door het vuur van de liefde aaneengesmeed ... (Tegen de Manicheër Faustus 5,9).

²⁷ Augustinus geeft niet aan waarom hij aan Hnd. 4,32 de uitdrukking “in Deum” toevoegt. Dit bemoeilijkt de interpretatie. (JG Alvarez, 51) Deze toevoeging komt op rekening van Augustinus’ persoonlijke theologie, want eensgezindheid – een sociaal gegeven en noodzaak bij elke groepsvorming – maakt als zodanig een groep nog niet tot een religieuze gemeenschap, of een geloofsgemeenschap. (zie: T.J. van Bavel, Augustinus van Hippo. Regel voor de Gemeenschap. Vertaling en Commentaar ... 39).

schouwen van God en het ten volle ervaren van zijn liefde. Daarheen leidt de Liefde voor de Wijsheid.²⁸ Voor Augustinus horen ‘eensgezindheid’ en ‘op weg zijn naar God’ samen als de twee zijden van een medaille.

Door de eenheid van hart en ziel (**anima una et cor unum**) is de gemeenschap één met Christus. De leden van de gemeenschap – die door Augustinus soms ook “servi Dei”²⁹ worden genoemd -- maken deel uit van het Lichaam van Christus. Zij vormen de levende stenen van zijn Tempel. Met de uitdrukking “**in Deum**” wil Augustinus een stap verder gaan en aanduiden: het leven in de liefde van God; de ervaring van wie zich door God bemind weten; de ervaring van de volle en volmaakte eenheid wanneer God alles in allen zal zijn (zie: Brief 238,13). Wie leeft in gemeenschap – zegt Augustinus – hebben “God als vader” en “Christus als broeder” (Brief 243,3 aan de jonge monnik Letus).

Ook in Belijdenissen vinden we overwegingen van Augustinus die het op weg zijn naar God, en de betekenis van de uitdrukking “**in Deum**” verhelderen.

“Door uw gave worden wij ontstoken en bewegen wij ons opwaarts: wij ontvlammen en daar gaan we. We klimmen opklimmingen in ons hart en zingen het lied van de trappen. Door uw vuur, uw goede vuur ontvlammen we en gaan we, omdat wij **haar omhoog gaan naar de vrede van Jeruzalem**, omdat ik verheugd ben geworden over hen die tot mij gezegd hebben: **naar het huis van de Heer** zullen wij gaan. Daar zal de goede wil ons een plaats geven, zodat wij niets anders meer willen dan daar blijven tot in eeuwigheid” (Belijdenissen XIII,9,10).

De toekomstige bestemming van de christelijke gemeenschap is haar omvorming of transformatie in de hemelse Stad van God. Het leven van een kloostergemeenschap, en in feite iedere christelijke gemeenschap, is een concrete werkelijkheid in het hier en nu waar het voor Augustinus mogelijk is dat iets van die toekomstige heerlijkheid van de Stad van God gaat doorschemeren. De christelijke gemeenschap is een **venster met uitzicht** op de Stad Gods.

5. WANNEER ONTSTAAT GEMEENSCHAP

Gemeenschap is een menselijke en geestelijke weg.³⁰ Gemeenschap ontstaat wanneer wij gaande de weg tot innerlijke harmonie komen en verdeeldheid en ambivalentie achter ons laten. Gemeenschap ontstaat wanneer wij het met elkaar eens zijn over de richting die wij uitgaan, en over de intenties. Voor Augustinus is dat de totale gerichtheid op God. Dat staat de zielzorger en monnik Augustinus voor ogen. Wat betekent dit? Ten eerste dat ik kan genieten van wie ik ben in de ogen van God. Met andere woorden: een positief zelfbeeld. Ik

²⁸ Het effect en de impact van de lectuur van Hortensius op de jonge Augustinus: “... met een ongelooflijke hartegloed ging ik **naar de onsterfelijkheid van de wijsheid verlangen**. ... de wijsheid is bij u ...” (Belijdenissen III,4,7-8)

²⁹ Een specifieke levensvorm voor leken, om aan het christelijke ideaal gestalte te geven (te belichamen). Een ascetisch-monastieke lekenbeweging.

³⁰ Zie: Hein Blommestijn, Gemeenschap als geestelijke weg: Augustinus. In: Speling, 2008, nr. 4, 65-70.

Gemeenschapsvorming is een spiritueel proces. Samen delen we in de spiritualiteit van Augustinus. We laten toe dat die de richting en ordening en diepte van ons leven in gemeenschap bepaalt. We laten dit aan ons gebeuren (genade), en we voeden en bevorderen dit gebeuren ook.

kom in voeling met mijn goddelijke waardigheid. Ik kom op het spoor van wat God met mij voor ogen heeft. Ik ontdek mijn geestelijke schoonheid (Augustinus). Genieten van wie ik ben in de ogen van God is de mogelijkheidsvoorwaarde om - ten tweede – open te staan voor gemeenschap en in de ander het gelaat van Gods liefde te ontdekken en de geestelijke schoonheid in de ander te zien en te waarderen. Ik identificeer mijn medemens niet met wat ik denk over hem of met wat ik waarneem. Ik doe mijn best (inspanning) om de ander te zien zoals hij of zij is in de ogen van God. Gemeenschap ontstaat wanneer wij met de liefdesblik van God naar onszelf kijken en naar de anderen, voorbij de aardse uiterlijkheid. Ware vriendschap zoals Augustinus die voor ogen staat, doet gemeenschap ontstaan. Om te zien wie wij zijn in Gods ogen dienen we “terug te keren naar ons hart”³¹ (Augustinus). Om boven de aardse uiterlijkheid uit te stijgen dienen we “ons hart te verheffen” (Augustinus) boven alle oppervlakkigheid uit. Gemeenschap ontstaat wanneer we samen de waarheid belijden en beleven. Die waarheid houdt in dat het Wezen van God door ons heen stroomt, en door ieder schepsel. Dat God in ons woont, en dat wij daarom “zijn tempel geworden” (Augustinus) zijn. Gemeenschap ontstaat als wij het aandurven deze werkelijkheid [deze waarheid] met elkaar te delen door ons geheel en al te richten op God” (66).

Om de gerichtheid op God scherp te houden, voorziet Augustinus in vaste uren en tijden voor gebed.³² Zelfs aan tafel werkt het spirituele proces van de gemeenschapsvorming verder: “Er moet niet alleen voedsel door uw keel gaan, ook uw oren moeten hongeren naar het woord van God”. Dit spirituele proces heeft alles te maken met verinnerlijking. Professor Hein Blommestijn o.carm schrijft:

Ware gemeenschap ontstaat door het proces van interiorisatie van Gods onvoorwaardelijke liefde die stap voor stap al onze innerlijke weerstanden overwint. (68)

6. GEMEENSCHAPPEN WAAR AUGUSTINUS DEEL VAN UITMAAKTE

a) DRIE LEVENSWIJZEN

In Over de Stad Gods (XIX) stelt Augustinus drie levenswijzen voor waaraan in een gemeenschap gestalte kan worden gegeven: een contemplatieve levenswijze, een actieve levenswijze, en een **mengvorm** van de eerste en de tweede (vita mixta). Een gebalanceerd gemeenschapsleven van “bidden” en “werken” (beoefening van het apostolaat) Augustinus geeft de voorkeur aan de vita mixta vormgeving. Volgens Augustinus mag niemand zo in de contemplatie opgaan dat hij niet meer denkt aan het nut van anderen en het bijdragen aan hun welzijn. En niemand mag zo in de activiteit opgaan dat hij of zij het schouwen van God verwaarloost. Liefde heeft een dubbel gelaat: de liefde tot God (contemplatie) en de liefde tot de naaste (actie). De kenmerken van de gemengde levenswijze zijn dus contemplatie (naar binnen en naar boven) en actie (naar buiten), in die zin dat

³¹ Het “terugkeren naar het hart” wordt best niet beschouwd als navelkijkerij.

³² Zie hiervoor hoofdstuk II van de kloosterregel van Augustinus over de gebedstijd en de gebedsruimte (oratorium). Gebedstijd houdt gemeenschappelijke tijd en vrije tijd in. De gebedsruimte is voor gemeenschappelijk gebed en voor persoonlijk gebed, en alleen voor gebed, en niets anders. Er iets anders doen, zal de orde verstoren.

contemplatie erin bestaat de waarheid te onderzoeken en te ontdekken, zij het op zulke wijze dat de vruchten van het onderzoeken en het ontdekken niet aan anderen worden onthouden. [Plan Augustijns Vorming, 56] De derde levenswijze verbindt liefde tot God en verantwoordelijkheid voor de mensen.

b) CASSICIACUM

Kort na de bekering worden Augustinus en zij die nauw bij zijn bekeringsgebeuren betrokken waren een gemeenschappelijke behoefte gewaar om zich uit de wereldse drukte terug te trekken. Augustinus, zijn moeder, zijn zoon, enkele vrienden. Verecundus, een Milanese grammaticus, een intieme - dan nog ongelovige - vriend, biedt hen voor de gelegenheid zijn landgoed Cassiciacum aan (vandaag: Cassago in Brianza, in Lombardije).

Gebed, studie en dialoog vormden het regime van de gemeenschap. Het waren de bouwstenen van deze tijdelijke -namelijk ongeveer zes maanden- occasionele (transitionele) gemeenschap van familieleden en vrienden. Een gemeenschap die dus in zekere mate **geordend** is, door ernstige intellectuele en spirituele bezigheden. Aan die gemeenschap was ook het werk op het land en hulp aan boerenknechten niet vreemd. Deze periode overbrugt grotendeels de tijd tussen het moment van de bekering (zomer 386) en het moment waarop de voorbereiding tot het ontvangen van het christelijke doopsel aanvangt (voorjaar, i.e. april 387).

Deze gelegenheidsgemeenschap - in afzondering op een buitengoed ten noorden van Milaan, ver van alle drukte want rust is wezenlijk – stond onder de didactische leiding van de recent bekeerde maar nog ongedoopte leermeester Augustinus, en bleek zeer **productief** te zijn. Augustinus hield van de gehanteerde werkvormen en processen: gesprekken met vrienden -gelijkgezinden- om een bepaald probleem in discussie te brengen; iets dat iedereen in de groep aangaat. Werken van Augustinus, die “Dialogen” worden genoemd, zijn nog steeds het bewijs van de **productiviteit** van die dagen. In zijn Belijdenissen schrijft hij: “Wat ik daar aan intellectuele werkzaamheid verricht heb [...] blijkt uit de boeken, waarin de discussies worden weergegeven met de daar aanwezigen en de discussies die ik in uw tegenwoordigheid met mijzelf alleen voerde” (Boek IX).

c) THAGASTE

Terug in Afrika, in Thagaste (388) verlangen Augustinus en de zijnen in het huis van zijn ouders een teruggetrokken leven te leiden (*otium sanctum*). Qua levensordening enigszins een voortzetting van Cassiciacum. Het is een kleine gemeenschap van slechts enkele – wellicht geestesgenoten door Augustinus zelf uitverkoren³³ gelijkgezinden: vrienden en verwanten, waaronder zijn zoon. Zij leven op het landgoed van de familie in een spirituele-intellectuele gemeenschap met voornamelijk aandacht voor gebed en studie, op zoek naar spirituele opgang (transcendentie), op een contemplatieve wijze het Woord van de Schrift proeven en erover mediteren, diepgaande gesprekken voeren, en er de resultaten van optekenen en publiceren. Deze eerste gemeenschap te Thagaste had een duidelijk monastieke en filosofische inslag. Augustinus was niet van plan om

³³ Zie de selectiecriteria in Aan Simplicianus 1,2,22. Zie: Paul Rigby, *The Theology of Augustine's Confessions*.

in kerkverband een ambt op zich te nemen en uit te oefenen. Al zal Augustinus dit plan al na enkele jaren -tegen wil en dank- opzij moeten zetten. In verband met de spanning tussen een ingekeerd leven leiden en actief dienstbaar zijn voor het welzijn van de kerkgemeenschap, schrijft hij – reeds bisschop - Brief 48.

Gemeenschap vormen met mensen die je kiest bijvoorbeeld op basis van vriendschap of verwantschap, zoals in Thagaste, blijkt gemakkelijker dan gemeenschap vormen met mensen die je niet kiest, zoals dit later in Hippo het geval was. Ook als priester en bisschop dient Augustinus er te zijn voor “allen”. In Hippo, eenmaal priester, vormde Augustinus gemeenschap met mensen van diverse sociale en culturele achtergronden, armen en rijken, etc. Een uitdaging zoals blijkt uit het eerste hoofdstuk van de Regel van Augustinus.

d) HIPPO

Vermoedelijk in **396** besloot Augustinus -wat in Hippo het huis van de bisschop [episcopium; domus episcopi] werd genoemd- om te vormen tot een klooster voor priesters, diakens, subdiakens en lectoren. Het bisschopshuis wordt een **monasterium clericorum**. In Noord-Afrika het eerste in zijn soort. Het andere, eerste klooster³⁴ in de bisschopstuin te Hippo was een **monasterium monachorum**, in **391** opgericht, met instemming van bisschop Valerius, op persoonlijke vraag van Augustinus, net gedwongen het bisdom te dienen als priester.

Door de tweede kloosterstichting in Hippo kon de bisschop - in het bisschopshuis - zijn clerici in gemeenschap voorbereiden op en begeleiden bij het dragen van de last die het ambt met zich meebracht (zie verder onder “Met u ben ik christen”). Zaak was om over gekwalificeerd ambtelijk kerkpersoneel te beschikken om samen met de bisschop – ook in moeilijke tijden - in dienst te kunnen staan van de éne Heer Jezus Christus. Als poging tot verwezenlijking van het apostolische levensideaal was dit convent zeer succesvol en heeft het later in de Middeleeuwen grote invloed gehad op de vormgeving van de ‘vita canonica’.

Als bisschop geeft Augustinus dus gestalte geven aan eerder genoemde mengvorm, de **contemplatieve-actieve** levenswijze, door in Hippo in het huis van de bisschop een gemeenschap onder te brengen volgens een monastiek-klerikaal levensmodel. Met dit gemeenschapsproject wil Augustinus, met de hulp van de Heilige Geest, zijn persoonlijk verlangen vervullen door die christelijke manier van leven te realiseren zoals die is weergegeven in de Handelingen van de Apostelen 4,32-35. Samen met zijn broeders in de gemeenschap streeft hij ernaar om — met Gods hulp — en voor zover het in hun vermogen ligt, die heiligen na te volgen van wie de Handelingen van de Apostelen zeggen: “Niemand noemde iets zijn eigendom, maar alles was hun gemeenschappelijk” (v32). [Preek 355,2]

e) AUGUSTINUS LEIDT DE KERKGEMEENSCHAP VAN HIPPO

Priester-zijn en bisschop-zijn was voor Augustinus een last, geen eer. Het woord “**last**” (sarcina) is de term die Augustinus bij voorkeur aanwendt om het ambt te omschrijven. En onder een last ga je gebukt.

³⁴ Zie: Preek 355,2.

Welke visie op het ambt Augustinus erop nahield wordt verduidelijkt door zijn uitspraak tijdens een preek [340] spreekt: “**Vobis enim sum episcopus, vobiscum sum Christianus**”.³⁵ Voor u ben ik bisschop, met u ben ik christen. Deze zinsnede uit zijn preek getuigt van de verbondenheid van Augustinus met zijn geloofsgemeenschap, met de gemeenschap van Christus. Met deze enkele woorden vat hij zijn kijk op het ambt van bisschop en herder samen.

Augustinus leidt de uitspraak als volgt in: “Van de ene kant **vrees** ik wat ik voor u ben, van de andere kant biedt mij **troost** wat ik samen met u ben.” Die **vrees** is als de ervaring van een storm in **open zee**. Zulke storm kan **gevaarlijk** zijn. De **troost** is als een gevoel van in een **veilige haven** te toeven. Dat betekent **redding**, maar niet zonder Christus en de gemeenschap. Het eerste – **bisschop** - is “een **titel**”. Het tweede – **christen** - is “een **genade**”.

De overtuiging die spreekt uit deze woorden van de zielzorger³⁶ van Hippo - medechristen zijn met de christenen - werkt rustgevend tegen de angst voor het gevaar van klerikalisme waarvan Augustinus zich bewust was. Het bestaan van het gevaar misbruik te kunnen maken van de status van het priesterambt en het bisschopsambt was Augustinus bekend. Augustinus’ drive om zorg te dragen voor gemeenschap en zijn ontegensprekelijk gemeenschapsgevoel, hebben -zou men kunnen zeggen- de last van zijn priester- en bisschop ambt “verlicht”.

De bisschop is de “*servus servorum*”, de dienaar van de dienaren (Brief 217). Wie daarentegen het ambt van priester of bisschop aanneemt om in hoger aanzien te staan, zit grondig verkeerd.

Wat betekent het voor Augustinus als hij zegt: “**voor u ben ik bisschop**”? Het betekent dat de bisschop als zielzorger de mensen tot het evangelie moet brengen, want daarin is **Christus met ons**. Christus is “het hoofd” van de christelijke gemeenschap, de “ledematen”. Zonder Hem zijn we verloren, en kunnen we niets. “Los van Mij kunt gij niets”, zegt Jezus (Joh. 15). Augustinus gaat nog een stap verder, mij dunkt, wanneer hij tot zijn mensen zegt:

“Laten wij ons verheugen en dankzeggen: wij zijn niet alleen christenen geworden, maar Christus. [...] Verwondert en verblijdt u: wij zijn Christus geworden.” (Traktaten over het Evangelie van Johannes 21,8)³⁷

En wat betekent het voor Augustinus als hij zegt: “**met u ben ik christen**”? Het is een visie en ook een ervaring. Het betekent tot rust komen en diepe vrede ervaren in wat ons gemeenschappelijk is welgedaan. En wat is ons gemeenschappelijk welgedaan? Het feit dat Christus ons draagt, de bisschop en zijn medegelovigen. Dat Hij

³⁵ Zie ook: Hans van Reisen, Uitspreken in plaats van controleren. Augustinus en het bisschopsambt. In: Eventueel ook met woorden. Bijdragen ter verduidelijking van ‘nieuwe evangelisatie’. Nijmegen Institute for Mission Studies, 2014. 55-62.

³⁶ Frits van der Meer gaf aan zijn studie over de praktijk in het dagelijks leven van een kerkvader de welsprekende titel: “Augustinus de Zielzorger”, dus niet ‘Augustinus de Bisschop’ of ‘Augustinus de Pastor’.

³⁷ Elders schrijft Augustinus in dit verband: “Het blijkt duidelijk dat wij het lichaam van Christus zijn door het feit dat wij allen gezalfd worden; in Hem zijn wij allen christussen en Christus, want het hoofd en het lichaam vormen op zekere wijze de gehele Christus” (Commentaar bij Psalm 26 II,2)

ons door zijn kruisdood heeft verlost. Dat is genade. Augustinus concludeert: “ik vind het fijner dat ik met u ben vrijgekocht dan dat ik uw leider ben.” Augustinus wil er zijn voor de anderen en niet voor zichzelf: hij waakt over de anderen, hij zorgt voor de anderen, hij ziet toe op de anderen (Stad Gods XIX,19).

In dezelfde Preek 340 roept Augustinus de gelovigen van Hippo op: “u moet mij ondersteunen, zodat wij naar het voorschrift van Paulus elkaars lasten dragen, en zo de wet van Christus vervullen”. En de wet van Christus is de liefde, de wet van Christus vervullen betekent liefhebben. De zielzorger vraagt dus om de steun van hen voor wie hij zorgdraagt.

In Preek 355,2 spreekt Augustinus ook over zijn bisschopsambt, en noteert het volgende:

Ik kwam tot het ambt van bisschop. Ik stelde vast dat een bisschop voortdurend hoffelijk moest omgaan met de komende en gaande mensen. Deed een bisschop dat niet, dan zou hij als onhoffelijk in opspraak komen.

De diversiteit van de mensen die deel uitmaken van de concrete kerkgemeenschap van Hippo, waar Augustinus als priester en bisschop zijn pastorale dienstwerk verrichtte blijkt uit een citaat, ook uit Preek 340, en hier vertaald door Frits van der Meer in zijn boek “Augustinus de Zielzorger”:

Onruststokers terechtwijzen, kleinmoedigen troosten, zwakken steunen, tegenstanders weerleggen, zich hoeden voor hardnekkigen, onwetenden onderwijzen, slomen wakker schudden, twistzoekers in toom houden, ingebeelden hun plaats wijzen, moedelozen bemoedigen, ruziemakers kalmeren, armen helpen, onderdrukten bevrijden, goeden erkenning tonen, kwaden verdragen, en (ach!) **allen liefhebben**. (Preek 340, 3)

Voor Augustinus is de kerk een gemeenschap onderweg naar God. Dit onderweg-zijn is een zuiverende pelgrimstocht. Augustinus omschrijft de kerk als “corpus (per)mixtum”. Een kerk van goed en kwaad. Van gelovige christenen en schijnheiligen. De bisschop van Hippo doet er geen doekjes om: “Er zijn slechte christenen, maar er zijn ook goede christenen” (Preek over Psalm 99(100),13). De kerk is dus een “gemengde” gemeenschap. Zij is samengesteld uit “koren” en “kaf”, uit “goeden” en “slechten”, uit “rechtvaardigen” en “zondaars”. Voor Augustinus echter hoort enkel aan God het recht toe een onderscheid (scheiding) te maken tussen rechtvaardigen en zondaars.³⁸

7. BOUWSTENEN OM GEMEENSCHAP TE VORMEN

Welke zouden nu de bouwstenen kunnen zijn om gemeenschap te vormen? Augustinus biedt inspiratie om op deze vraag een begin van een antwoord te vinden ...

³⁸ Een nota over de Donatisten: met hen voerde Augustinus een jarenlange strijd. Zij stelden zich in de kerk van Noord-Afrika op als de morele elitairen die zich afzonderden van de rest. Zij waren van oordeel dat zij de enige ware kerk vormden die enkel kon en mocht bestaan uit “heiligen” en “zuiveren”. Zondaars hoorden er niet thuis.

a) GELOOF

Augustinus heeft enkele van zijn geschriften uitdrukkelijk aan het geloof en de geloofsbelijdenis gewijd, ook in het kader van catecheses voor aanstaande dopelingen en ten behoeve van wie met die catechese doende was: het eerste geloofsonderricht, het nut van het geloven, over geloof, hoop en liefde, over het geloof in onzichtbare dingen, ... Die geschriften kunnen ook vandaag nog geestelijk voedsel aanreiken om het geloof als bouwsteen van de gemeenschap te versterken en te verdiepen.

Gemeenschap is een context bij uitstek om in geloof te groeien: geloven, samen met anderen. Geloven is allereerst een onontbeerlijke menselijke houding en realiteit. Dat was ook zo in de levensontwikkeling van Augustinus.³⁹

Samen met anderen op zoek gaan zoals ook Augustinus -aanvankelijk alleen, maar later ook samen met anderen- op zoek ging. Samen naar zekerheden zoeken waar je samen je koers op kunt richten. Samen het **onbekende bekende** zoeken, dat Augustinus in zijn Brief aan Proba, de rijke weduwe, enigszins tracht te omschrijven:

Kort en naar waarheid staat in de Schrift van God: "Gelukkig het volk, dat de Heer als zijn God heeft" (Ps. 144:15). Opdat wij deel uitmaken van zijn volk en opdat wij kunnen geraken tot de aanschouwing van Hem en tot het leven zonder einde met Hem, is het doel van het gebod "de liefde, die voortkomt uit een rein hart, een goed geweten en een ongeveinsd geloof" (1Tim. 1:5). (Brief 130, 13,24).⁴⁰

Dubbele dimensie van de geloofsgroei bij Augustinus, en bij ieder van ons: intellectueel (kennis, verstand), en affectief (liefde, hart). Augustinus en de groei van zijn **geloof in God**: B IV,16, het manicheïstische godsbeeld. Het geloof in het bestaan van God is voor Augustinus geen probleem. Probleem is het wezen van God: wie is God? Hoe het wezen van God denken? Geloofsvragen, als die waar Augustinus mee worstelde, niet uit de weg gaan is een uitdaging en een bouwsteen voor een geloofsgemeenschap. Wie God wil vinden, moet ook de weg van de innerlijkheid gaan: niet naar "buiten", maar naar "binnen" ... van buiten, naar binnen, naar boven. De geestelijke weg van het individu. Hij beschrijft dit proces in B VII,10. Terugkeren tot jezelf; terugkeren tot het hart (Redite ad Cor].

Augustinus en de groei van zijn **geloof in Christus**. Augustinus identificeert Wijsheid met Christus, vooral na zijn lectuur van Hortensius en door het effect van die lectuur. Voor Augustinus is Christus de weg naar God. Belangrijke ervaring bij Augustinus: B III,4; B VII,19. Belangrijke tekst voor Augustinus: "het Woord is vleesgeworden en het heeft onder ons gewoond" (Proloog van Johannes). De nederigheid van de Menswording,

³⁹ In de gang van zijn religieuze geloofsontwikkeling ontdekte Augustinus aanvankelijk dat hij onnoemelijk veel geloofde zonder het te zien of te hebben gezien ... (zie: Belijdenissen VI,5,7).

⁴⁰ Augustinus zegt hier dat eeuwigheid geen abstract en beangstigend perspectief is, maar eigenlijk het volmaakte, gelukkige leven waarnaar wij verlangen maar dat we niet kennen, omdat het ultieme geluk op aarde voor geen mens bereikbaar is (Monic Slingerland en Paul van Geest in: Trouw, 5 december 2007, waar zij de Encycliek "Spe Salvi" van Paus Benedictus XVI, bespreken.

daar heeft Augustinus wel mee geworsteld. Om dit gelovig te aanvaarden moest Augustinus zelf nederig worden. Geleidelijk aan werd Christus voor Augustinus Gods programma van gezondheidszorg voor de gehele mensheid. Christus is tezelfdertijd dokter, geneesmiddel en gezondheid. Dit Christusbeeld zou aanleiding kunnen geven tot het ontwikkelen van een geprivatiseerde spiritualiteit. De zending van een christelijke geloofsgemeenschap bestaat erin “de goede geur van Christus te verspreiden” (Regel van Augustinus VIII,1). Dat geldt voor alle christenen. Het gaat er dus niet om onszelf ten toon te spreiden. In het christelijk leven --in welke levensvorm of levensstaat dit gestalte krijgt— en in elk evangelisch gemeenschapsgebeuren staat Christus centraal.

Eén zaak is uiterst belangrijk: in een christelijke gemeenschap zijn alle gelovigen leerlingen - medeleerlingen in **de school van Christus** (Traktaten over het Evangelie van Johannes 16,3).

b) LIEFDE

Augustinus wordt de Doctor Caritatis genoemd. Augustijn Martijn Schrama heeft raak de kloosterregel van Augustinus een ‘regel van de liefde’ genoemd. Want elk hoofdstuk van die Regel voor de Gemeenschap belicht een aspect van de liefde.⁴¹ Elk van die aspecten kan fungeren als een concrete bouwsteen voor gemeenschapsvorming.

Waar het gaat over het concept van de liefde dat Augustinus ontwikkelde, staat hij bekend om “een gedurfde omdraaiing”. Voor de apostel Johannes geldt: God is liefde (1Joh. 4,8.16). Hij zegt dit dus tweemaal zijn brief. Hier een mooi commentaar van de bisschop van Hippo:

Ik weet niet of men de liefde prachtiger kan voorstellen dan met de woorden: “God is liefde”. Deze lof is kort, maar groots. Vlug uitgesproken, maar ontzaglijk van inhoud. “God is liefde” dat is vlug gezegd. Als u gaat tellen, is het in één adem uitgesproken; als u gaat peilen, wat een diepte. “God is liefde” ... (Preken over de Eerste Brief van Johannes IX,1)⁴²

Augustinus schrikt er niet voor terug om dit Schriftwoord om te draaien: **de liefde is God** (Preken over de Eerste Brief van Johannes IX,10).

Maar omdat iemand van de liefde houdt, houdt hij daarom ook noodzakelijk van God? Inderdaad. Wie van de liefde houdt, bemint God. U bent toch niet vergeten wat u zojuist beleden hebt: “**God is liefde**” (1Joh. 4,8 en 4,16)? Als God liefde is, dan bemint ieder die van de liefde houdt, God. Bemint uw broeder en u mag gerust zijn. Het is niet mogelijk te beweren: ik bemint wel mijn broeder, maar God niet. ... Als u uw broeder liefhebt, houdt u noodzakelijk van de liefde, maar **de liefde is God**. ...

Augustinus verzorgde dus tien preken over de Eerste Brief van Johannes, een schatkamer van gedachten over de liefde. Deze verhandelingen waren bedoeld als catechese voor de neofieten gedoopt in de Paasnacht.

⁴¹ Martijn Schrama, Augustinus. De binnenkant van zijn denken, 210-211. Zie ook: Idem, De Regel van de Liefde. Over de volgelingen van Augustinus. Ten Have.

⁴² Zie ook Preken over de Eerste Brief van Johannes VII,4 en VIII,14.

Augustinus hield deze zorgvuldig uitgewerkte en zelfs eerst opgeschreven catechetische preken over de liefde tussen Pasen en Beloken Pasen, tijdens het Paasoctaaf, in het jaar 413.⁴³

Liefde is de kracht die de gemeenschap samenhoudt, ondanks verschillen en verscheidenheden, innerlijke wonden, menselijk tekortschieten, en zondigheid.

c) VRIENDSCHAP

Drie dingen zijn voor Augustinus in deze wereld noodzakelijk om te kunnen bestaan en te kunnen leven: wijsheid, gezondheid, en vriendschap⁴⁴. In een brief aan Hieronymus omschrijft Augustinus het belang van de gemeenschap voor het koesteren van vriendschap en het ervaren van de aangename vertroosting van de vriendschap:

Ik beken het, aan **de liefde van vrienden** geef ik me gemakkelijk over, zonder voorbehoud, vooral wanneer ik moe ben van de ergernis aan deze wereld. En zonder zorgen rust ik in haar, want ik voel dat God daar is; en aan Hem geef ik me zonder vrees over en bij Hem kom ik veilig tot rust. [Brief 73,10]

Onomwonden belijdt Augustinus dat hij **zonder vrienden niet gelukkig** kon zijn. Hij had zijn vrienden ongetwijfeld zonder baatzucht lief. Zijn liefde voor zijn vrienden werd met onbaatzuchtige wederliefde beantwoord (zie: Belijdenissen VI,16,26).⁴⁵ Door de dierbare, diepe, intieme en wederzijdse band en vanwege de eenheid uit vele zielen, is vriendschap tussen mensen bekoorlijk (zie: Belijdenissen II,5,10).

Eerder maakten we melding van Augustinus' visie op drie levenswijzen. Al voor zijn doopsel schreef Augustinus op basis van gesprekken in Cassiciacum over levensordening het volgende in verband met vriendschap:

In iedere levenswijze moet men vrienden hebben, altijd en overal, of zich erop toeleggen vrienden te hebben. (Over de Orde II,8,25)

d) ZORG VOOR HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG

Uit de Regel van Augustinus, de kerngedachte van hoofdstuk V over de onderlinge dienstverlening als een concreet aspect van de liefde tot de naaste en in de naaste tot God:

Hierbij staat voorop dat niemand werkt ten bate van zichzelf. Al uw werk gebeurt in het gemeenschappelijk belang, en wel met groter inzet en meer energie dan wanneer ieder van u zijn eigen dingen zou doen ten bate van zichzelf. Over de liefde staat geschreven dat zij 'niet op eigenbelang uit is'. Dit moeten we zo begrijpen dat zij [**de liefde**] het gezamenlijk belang stelt boven het eigenbelang, niet het eigen belang boven het gezamenlijk belang. Hoe beter u dus

⁴³ Zie Frits van der Meer, Augustinus de Zielzorger, deel II, 102.

⁴⁴ Preek 299D, 1 [s. Denis 16,1]. In verband met vriendschap, zie ook: Over het Goede van het Huwelijk 1,1.

⁴⁵ **Augustinus** noemt in de context van dit citaat met name **Alypius** (een aanhankelijke vriend) en **Nebrius**, zoals ook elders in Boek VI: de drie leefden als vrienden met elkaar samen in Milaan; ze waren op elkaar gesteld, en met de hechtste banden aan elkaar gebonden.

het gezamenlijke belang behartigt boven uw eigenbelang, des te verder bent u al gekomen, zo mag u zich realiseren. Zo kan bij alle menselijke noden van voorbijgaande aard iets naar boven komen wat blijvend is: de liefde. [Regel van Augustinus V,2 in de vertaling van Vincent Hunink]

Augustinus geeft in dit citaat uit de Regel aan, verwijzend naar 1Kor. 13,5, hoe je voortgang kunt meten in het christen-zijn en in jouw bijdrage aan de opbouw van de gemeenschap. Augustinus verheft de zorg voor de belangen van de gemeenschap en dus van de medemens tot criterium om onze voortgang in de liefde tot God te beoordelen. We diepen dit thema wat zorgvuldiger uit. Wanneer merken en meten we voortgang?

******wanneer men zijn eigen interesses -zijn eigen dingen doen- terzijde laat, relativeert en opoffert omwille van het belang van het gemeenschappelijke goed;

******wanneer prioriteit wordt gegeven aan de activiteiten en de agenda van de gemeenschap en niet aan de eigen activiteiten en de eigen agenda;

******wanneer het niveau van onze zelfmededeelzaamheid (zie elders in deze tekst) zich verdiept in het toevertrouwen van onze gedachten (ideeën), gevoelens en ervaringen aan de medemens, met andere woorden, delen met anderen wat er in ons hart omgaat; dit vereist de cultivering van ons eigen innerlijke en spirituele leven; het is “aan anderen niet de vruchten van de contemplatie onthouden” (zie: Over de Stad Gods XIX,1-2.19). Augustinus schreef aan Hiëronymus:

Wat ik van mijn gevoelens en gedachten toevertrouw aan een trouwe vriend die vervuld is van christelijke liefde en daardoor voor mij een trouwe vriend geworden is, vertrouw ik niet toe aan een mens, maar aan God, want die mens verblijft in God die hem of haar zo vriendelijk maakt. “God is immers liefde, en wie in de liefde blijft, blijft in God en God in hem. (Brief 73,3,10)

******wanneer men een overgang gewaarwordt van het “prettig vinden” bij een groep te zijn naar een verlangen om tot de gemeenschap te behoren;

Zich enkel “innerlijk” tot een gemeenschap weten toebehoren is onvoldoende om ook daadwerkelijk aan de opbouw van die gemeenschap mee te werken. Innerlijke verbondenheid “buiten de muren” moet zich concretiseren en vertalen in feitelijke en meewerkende aanwezigheid “binnen de muren”.⁴⁶

******wanneer meer tijd wordt gegeven aan de gemeenschap en aan de leden van de gemeenschap: tijd en aandacht voor interpersoonlijke relaties;

******wanneer de collegialiteit wordt beoefend wat betekent een actieve deelname in de besluitvorming en eenzelfde deelname in de uitvoering van die besluitvorming;

******wanneer ieder het welzijn van de ander beoogt, want dat is -voor Augustinus- het hart van alle liefde (*amor benevolentiae*);

⁴⁶ Het verhaal dat de priester Simplicianus aan Augustinus vertelde over Marius Victorinus, is een illustratie van wat het betekent daadwerkelijk te behoren tot een christelijke gemeenschap. We vinden het terug in Belijdenissen VIII,2,3-5 en verder.

******wanneer er een innerlijke openheid kan worden vastgesteld die toelaat zich door de gemeenschap te laten vormen; zich laten vormen om op een constructieve wijze van de gemeenschap deel te kunnen uitmaken, ook wanneer er zich spanningen en conflicten voordoen;

******wanneer in een christelijke geloofsgemeenschap niet het eigenbelang maar de belangen van Jezus Christus worden behartigd (Fil 2,21)

e) DIALOOG

Van Augustinus is bekend dat hij aan tafel meer hield van lezing (lectuur) en van gesprekken (discussies) dan wel van eten en drinken (Possidius, 22).

Gesprekken in de gemeenschap, met wijsheid geladen, over belangrijke dingen, inclusief persoonlijke opinies, gesprekken die er dus qua inhoud toe doen, menselijk en spiritueel, zijn wezenlijke componenten van gemeenschapsvorming. Gesprekken doen er inhoudelijk toe als ze over wezenlijke en op het leven betrokken vragen en thema's gaan. Dat was zo bij Augustinus tijdens de Cassiciacum periode. Men sprak over het gelukkige leven, over het belang van een levensordening,

Daarentegen zullen oppervlakkige gesprekken [over uiterlijkheden zoals geld, sport, het weer, het nieuws], of een mentaliteit van kost wat kost gelijk te willen hebben [alleen de eigen opinie geldt en wordt opgedrongen ...] een gemeenschap niet vooruithelpen.

Zinvolle gesprekken die er echt toe doen kunnen de deelnemers eraan op een hoger of dieper niveau brengen, en hen iets laten proeven en voelen van de meer-dimensie in het leven, van de Wijsheid, en voorbij de alledaagsheid, oppervlakkigheid, en onverschilligheid. Zij kunnen een ervaring bewerkstelligen die wordt samengevat in de woorden: "één van hart en één van ziel" (eenheid) waaraan Augustinus altijd toevoegt "in Deum", "in God", "op weg naar God".

Een gezamenlijke ervaring van de diepere dimensies van het menselijk bestaan - door een goed gesprek over leven en geloof - kan in de participanten een verlangen naar **geestelijke schoonheid** wekken (Regel van Augustinus VIII,1) en hen bemoedigen vooruitgang te maken op de weg naar God. Men treedt in voeling met de dieper gelegen dynamieken (in Deum, enthousiasme) die bron zijn voor het welzijn van de gemeenschap.

Gemeenschap wordt bevorderd waar mensen die er deel van willen uitmaken door dialoog en gesprek **overeenstemming nastreven** in de beleving van -in christelijke termen- evangelische kernwaarden. Men zal wel best samen doelen stellen en overeenkomsten bereiken om aan die gemeenschappelijke waarden gestalte te geven.

f) UITDAGINGEN

In het proces van bekering maakt God gebruik van voorbeeldige mensen en ook wel van indrukwekkende - stichtende verhalen, die ons uitdagen. Dit was in ieder geval zo bij Augustinus. En God haalde hem **van achter zijn eigen rug vandaan** (zie: Blijdenissen VIII,7,16).

Want we verbergen ons soms achter onze eigen rug, om met de consequenties voor mijn eigen leven van wat God mij laat zien of horen -via anderen- geen rekening te moeten houden. God haalt ons daar vandaan en plaatst ons dan tegenover onszelf, om onszelf onder ogen te zien in het licht van die voorbeelden en die verhalen. Je verborgen houden achter je eigen rug, bevordert niet de gemeenschapsvorming of de opbouw van de gemeenschap.

Mensen die ik niet gekozen heb en met wie ik gemeenschap vorm, worden als het ware “vóór mij geplaatst” om mij uit te dagen te werken aan mijn eigen menselijke vorming. Die persoonlijke vorming stelt me in staat tot gemeenschapsopbouw. Als ik me niet achter mijn rug verberg, en niet tegenstribbel als God me – door anderen - onder mijn eigen ogen duwt, kunnen die anderen mij helpen zien waar ik sta, waar ik kan groeien, en ook waar ik anderen kan helpen groeien. Wij hebben elkaar nodig om ons van onze feitelijke toestand bewust te worden. In mensen en in verhalen van mensen kan ik het ontwerp herkennen van de geloofsweg waartoe ik door God geroepen ben.

g) GEVEN EN ONTVANGEN

Gemeenschap vormen heeft te maken met geven en ontvangen. Het betekent ‘beide’. Op die manier groeit de gemeenschap en de leden ervan. Aan de gemeenschap geef je en van de gemeenschap ontvang je. Dit wordt ook duidelijk vanuit het 1ste hoofdstuk van de kloosterregel van Augustinus, gebaseerd op Hand. 4,32-35: het ont-privatiseren van bezittingen -materiële en geestelijke- om deze dan te ver-gemeenschappelijk-en. Hier raken we de ziel van het gemeenschapsleven in Augustijns perspectief. En ieder ontvangt al naargelang men nodig heeft. Namelijk wat men nodig heeft om van het proces van de gemeenschapsvorming te blijven deel uitmaken.

Een vorm van “geven” is de zelfmededeelzaamheid, op een openhartige wijze. Die zelfmededeelzaamheid impliceert het laten delen in je geloofsleven, en het mogen delen in het geloofsleven van anderen. Een geloofsgemeenschap wordt gevormd wanneer we in staat zijn op een heel persoonlijke manier te spreken over ons geloof: over de plaats van God, Christus, het Evangelie, het gebed ... in mijn leven, alsook over onze geloofstwijfel. Het deelhebben aan elkaars geloofsleven en het samen beleven van het geloof vormen wezenlijke doelstellingen van een geloofsgemeenschap:

Voor een echt gemeenschapsleven is materieel bij elkaar zijn niet voldoende. Het is niet genoeg aan dezelfde tafel te eten en te wonen onder hetzelfde dak. Interpersoonlijke communicatie vraagt ook een deelnemen aan elkaars innerlijk leven, elkaars ideeën, verwachtingen, verlangens, activiteiten, hoop en geloof. Dit is het wat Augustinus bedoelt wanneer hij zegt: “Gij leeft slechts samen in de echte zin van het woord, indien gij één hart hebt.” (T.J. van Bavel, Augustinus van Hippo. Regel voor de Gemeenschap. Vertaling en Commentaar ... 41)

Men zal wel opletten dat de geloofsgesprekken die we met elkaar voeren niet verzanden in lange alleenspraken of scherpe discussies. Geloofsgesprekken laten zich kenmerken door een respectvolle uitwisseling van gedachten. Want ook zo eren we God in de ander die zijn Tempel is geworden (Regel van Augustinus I,8). [zie: Plan voor Augustijnse Vorming, 55] Ook de christelijke gemeenschap als zodanig is een Tempel van de Heilige Geest: die erin wonen worden door anderen in hun geloof geïnspireerd en inspireren het geloof van de anderen.

In een Preek over de Eerste Brief van Johannes zegt Augustinus: “God moet voor u een woning zijn en u een woning voor God” (IX,1).

h) COMPLEMENTARITEIT

In een gemeenschap waar de liefde heerst, worden de mensen zodanig tot een **organisch geheel** samengesmeed, dat wat ieder vermag te doen de anderen ten goede komt, en men ruimte schept voor elkaar.

In zijn Brief aan Proba over het gebed lezen we het volgende dat in verband kan worden gebracht met de vorming van het geestelijke leven, van het geloofsleven, in een gemeenschap:

Het gebed wordt ten eerste ondersteund door vasten, gebedswaken en door iedere versterving van het lichaam (cf. Tob. 12:8). Laat ieder van u op dat punt doen wat ze kan. Wat de een minder kan, dat doet ze in degene die het wel kan als ze in die ander liefheeft wat zijzelf niet doet om reden dat ze het niet kan. Laat daarom **degene die minder vermag** wie meer vermag niet afremmen, en laat **degene die meer vermag** wie minder vermag niet opdrijven⁴⁷. Uw geweten bent u immers aan God verschuldigd; “wees echter geen mens iets anders verschuldigd dan onderlinge liefde” (Rom. 13:8). Moge de Heer u verhoren, “die bij machte is veel meer te doen dan wij vragen en begrijpen” (Ef. 3:20).⁴⁸

In een gemeenschap in de geest van Augustinus kan ieder doen wat hij of zij aankan. Dit geldt bijvoorbeeld ook op vlak van vasten en onthouding. Wat in ieders mogelijkheden ligt is mede afhankelijk van de persoonlijke geschiedenis en achtergrond van eenieder. Daarom is het ook goed – ook weer in de mate van het mogelijke – elkaars geschiedenis en achtergrond te kennen.

i) BROEDERLIJKE CORRECTIE

Liefde corrigeert. Broederlijke en zusterlijke vermaning of correctie⁴⁹ is misschien een aspect van gemeenschapsvorming waar we niet zo direct aan zouden denken. Het is inderdaad niet zo evident – en zelfs onaangenaam - iemand te corrigeren, of te aanvaarden door iemand gecorrigeerd te worden. Augustinus staat er wel op dat correctie en vermaning op vriendelijke wijze gebeuren. Zijn kloosterregel stelt dat iemands fout benoemd dient te worden. Maar niemand zal met de gemaakte fout geïdentificeerd worden. Anders gezegd, het is niet verkeerd indien nodig daden van mensen af te keuren. Maar het is niet aan ons om mensen af te keuren

⁴⁷ Opdrijven of opjagen. Een gedachte van Piet van Breemen, *Kostbaar in zijn ogen*, 198: “Het is waar, de zwakken brengen het beste naar boven in de sterken, en zo kunnen beiden in hun onderlinge afhankelijkheid als mens groeien. De zwakken afschrijven betekent het einde van de christelijke gemeenschap.”

⁴⁸ Brief 130 XVI,31. Augustinus heeft het hier over de onderlinge relaties **in het geestelijke leven**. Je vindt in de gemeenschap mensen die tot veel in staat zijn en mensen die tot minder in staat zijn. Die tot meer in staat zijn moeten niet met minachting neerzien op diegenen die tot minder in staat zijn. En wie tot minder in staat zijn, moeten de anderen ook niet hinderen wanneer ze iets meer verrichten. Ieder heeft zijn eigen gaven en we zijn alleen maar aan God verantwoording verschuldigd. We zijn elkander niets anders verschuldigd dan liefde. [Commentaar bij deze Brief van Proba door T.J. van Bavel, tijdens een Mystieke Week over Augustinus, aan het Titus Brandsma Instituut in Nijmegen]

⁴⁹ Augustinus schreef er ook een werkje over: “*De Corruptione et Gratia*”.

omwille van hun afkeurenswaardig gedrag of omwille van een onaanvaardbare handeling. Correctie, vermaning, berisping zijn aspecten van vriendschap.

In zijn Regel voor de Gemeenschap (IV,7-10), en geïnspireerd door hoofdstuk 18 uit het evangelie van Mattheus, beschrijft Augustinus de stappen die gezet moeten worden wanneer iemand zogenaamd op het verkeerde pad terecht is gekomen, en hoe de leden van de gemeenschap dan aan hun verantwoordelijkheid voor elkaar gestalte zouden moeten geven.

8. EPILOOG

Om af te ronden een eerder puntsgewijs antwoord op de vraag wat nu vanuit de visie van Augustinus een waarachtig leven in gemeenschap zou kunnen bevorderen?

1. Belang van de gemeenschap boven het eigenbelang. [Regel V,2]
2. Liefde voor elkaar als de concrete uitvoering van de liefde tot God. [Verhandelingen over het Johannesevangelie 17,8; Verordeningen voor het kloosterleven 1]
3. Geen top-down opleggen van normen, maar ruimte voor groei. [Regel I,3: niet iedereen evenveel ... maar wat hij persoonlijk nodig heeft; Regel VIII,1: niet onder de wet ... maar onder de genade]
4. Groei in goede omgang met elkaar (*concordia*), niet het puur opvolgen van regels (*disciplina*).
5. De eigenheid van ieder individu in acht nemen. [De rol van de overste in o.a. Regel I,3; VII,3]
6. Men wordt niet aan hetzelfde regime onderworpen. [Regel III,3: sommigen zijn zwakker, anderen sterker]
7. Het houden van de juiste maat: balans, evenwicht >< gestrengheid. [Regel III,1.3; het “in-niets-te-veel” principe uit: Het Gelukkige Leven IV,32, treedt in werking in de Regel]
8. Geestelijke arbeid en lichamelijke arbeid. [‘Over het werk van de monniken’, en Augustinus’ felle kritiek op de Euchyten of Messalianen]⁵⁰
9. Zorg voor de persoonlijke hygiëne, het lichaam, en de gezondheid. [Regel V,4-5-6]
10. Inlevingsvermogen van de overste en van de leden van de gemeenschap. [zie bv. Regel I,3]
11. Liefde voor de mens, ook als hij in de fout gaat; afkeer van het kwade. [Regel IV,10]
12. Zich bezinnen over wat tot ongeloofwaardigheid leidt. [bv. Regel IV,3]

⁵⁰ Euchyten of Messalianen gaven de voorkeur aan een levenswijze waarin de monnik het recht genoot onderhouden te worden. Handenarbeid was uit den boze. De taken van de monnik waren bidden, lezen en troost bieden aan mensen die uit de wereld tot hen kwamen. Iedere vorm van handenarbeid als bron van inkomsten werd uitgesloten. In tegenstelling tot de clerici rond Augustinus droegen de Euchyten lang haar. Lees hierover Frits van der Meer, citerend uit “Het werk van de monniken” (Augustinus), in Augustinus de Zielzorger, namelijk de Prisma-uitgave van 1957 (Het Spectrum), deel I, 201-202.